

२ राजस्थान पुरातत्त्व मन्दिर, जयपुर

३०८४

हस्तलिखित-ग्रन्थ-संग्रह



क्रमांक ३०८४

प्राप्ति समय २५-१२-१९५३

ग्रन्थ नाम कौतुक लीलावती

प्रति

विषय गणित

भाषा संस्कृत

लिपि संस्कृत

वी शताब्दी

पत्र संख्या

४ पूर्ण

माप १० ३/४ x ५ १/४ इंच

विशेष

**॥ श्रीगणेशाय नमः ॥** नत्वा नारायणं रुद्रं गणेशं नारतिं गुहं सारोच्चारं प्रवक्ष्यामि ज्योतिषां स्तीरधे  
 रिव १ विंशद्वराटिका किण्णाका किणीवेदतिः पणः पणघोडशनिद्रामद्रामैः घोडशनिनिर्दिष्टः २ पंच  
 गुंजानवेन्माषः कर्षघोडशमाषकैः कर्षतोलं सुवर्णस्य चतुर्निश्चयलं स्मृतं ३ पलं च ऊडवः प्रस्थश्चा  
 टको दोणमेव च क्षन्माने तु बोधव्यं यथोत्तरचतुर्गुणं ४ तुलाशतपलं प्रोक्तं नारंदशतुला स्मृतं चा  
 त्रिंशद्भिः पलैः प्रस्थनिष्ठः सुवर्णसंमितः ५ यवाणां तुल्यगुंजास्मात् त्रिगुंजा वद्वतेष्टनिः धरणं तेष्टग  
 घ्राणं धट्कं मनुवद्वनिः ६ चतुर्थांशो नगघ्राणं टंकशोरद्विसप्ततिः माणं तु खयुगैः शेरैः शेरं वा शतं  
 ककैः ७ तोलकं घोडशनिर्माषैः शर्मपाद्वटंककैः षडंशा खाधि टंकैर्वा त्रिंशन्माषैः पचीशकं ८ श  
 तटंकैर्नवेष्टे शेरं जीनपचीशकैः चात्रिंशच्छिरनिदोण त्रिंशन्मानवैपेशकैः ९ तुल्यो षट् त्रिंशद्भि  
 र्गुंजैः टंको शेरद्विसप्ततिः सप्तादासष्टिपंचांशैः शेरमानं छनः स्मृतं १० त्रिंशत्पचीशकैः शेरलोकि  
 कत्रयविंशतिः शेरैः त्रिंशद्भिदोणः स्यात्खाध्विशेरैर्मणः स्मृतः ११ विस्तारदीर्घपिंडश्च हसोन्मितघ  
 नस्मृतः क्षन्मखारीनृपांशैः १२ च्छदोणश्चैव मणानिधः १३ त्रिंशत्तरेणुरथरेणुर्वालाग्रंतदनुलिह्या



5064



१



व यकायवोंगुलामितिपरमाणेक्रमशोष्टगुणितानि १३ नृवेदांगुलिनिर्मुष्टिः षड्निर्मुष्टिकरः स्र  
तः अष्टांशोन्नकरोरालिर्नृपांशोन्नोपरत्रिकाः १४ त्रियवैरंगुलं प्रोक्तं चतुरंगुलमुष्टिका षड्मुष्टि  
नवेक्षस्तं चतुर्दस्तं तु कार्मुकं १५ द्विसहस्रधनुः क्रोशं चतुः क्रोशेस्तु योजनं शतयोजनमितैर्क्षीप  
शतक्षीपंतुमंडलं १६ शतमंडलं नवेत्खंडं नवखंडं नवखंडंतुमेदिनी सार्द्धदस्तोन्नवेस्त्रिंशतल्लो  
निष्कचतुःशरैः १७ दशदस्तोन्नवेक्षणे विंशदंशनिवर्तनां चतुर्निश्चिमुजेः क्षेत्रंगोचर्मस्याक्षिनिव  
र्तनैः १८ एकदशशतसहस्राद्युतलक्षप्रभुत्कोटयः क्रमशः अर्बुजमज्जं खर्वतिः खर्वमदाप  
यंशंकवस्तस्मात् १९ जलनिधिश्चात्संमध्यं परार्द्धदशगुणोत्तरमंडला संख्यायास्थानानां व्यवहा  
रार्थं कृताष्टवैः २० इति परिभाषा ततः क्षेत्रफलानि दृष्टव्या सन्निगुणितः परधिः समजागद्युक्  
व्यासशब्दव्यासस्तुलसंघ यस्त्रिव्यासार्द्धव्यासस्य वर्गिति च फलं नवेत् २१ धनीकृतं व्यासद्वले  
ऊनैकविंशं १९ युक्गोलफलं धनस्यात् व्यासस्य समांश ७ भुजः सुदृष्टे व्यासत्रिनिघ्नः परिवे  
शकोयः २२ दृष्टक्षेत्रे परिधिगुणिते व्यासयादः फलं स्यात् क्षुणं वेदैश्चरूपरिपरितः कंडुकस्येव जा

लं गोलस्येवंतदपिचफलं एष्टिजेन्मासनिघ्नंमहिर्मेकंदनवतिनियतंगोलगर्जधनाख्यं २३ जीवाश  
रेकस्यदलंशरेणहत्वास्वर्गदशतिर्विगुण्या अंकैर्विनक्षेसतिवृत्तमूलं प्रजायतेवायफलंस्फुटं  
स्यात् २४ अष्टास्त्रिकस्यष्टपुरेनेकनदीर्ध्वगुणंप्रदितचांगदविनागकस्याष्टयुगांशजांगधृज्ज्या  
दिजागंयुतरेवशेषात् २५ दीर्घदस्याष्टयुक्तेनयुतःपिंडं चलाडयेत् अष्टाविंशतितिर्जागंरुलश्चा  
श्मयणसंख्यया २६ क्षेत्रं सपादमात्रसन्नुत्वाचृतीयांशंयुजकोविडुः अष्टास्त्रिनवतीत्येवंसंदे  
हःसुराणरुतं २७ वृत्तप्रजांगुलादीनिशंज्ज्यायां१२गुलैर्हता लब्धार्कगुण्यसिद्धासा २८ कर  
द्यायादयोदयः २९ ततो जलप्रमाणं ऊर्ध्वांयुतःपरितितर्कविनाणवगौवेधादतो जलधिर्यने  
अस्ततो जलं स्यात् तस्यैरमानमुदितंविडरप्रानिक्षेसशमचंद्राणकेनसुखोपयः स्यात् ३० या  
सेनदोर्ध्वनिहतंयुनस्तधेधांगुलैःसंगुणितंजलस्य खखेंडरामै३१००श्चरुतंयदासंशोणादिमानंम  
निलस्यतस्यात् ३२ स्रयात्रचतुर्थांशंवर्गितंवेधताडितं खखचंद्रैगुणैर्मक्तं३१००लघ्वंशोणादिवा  
रितत् ३३ एवंक्रीडातडागातांरूपानांमरसांतथा श्रोतोवृद्धिदिदीनानांप्रमाणंगणकोवदेत् ३



४ अथान्नपरिमाणं अनणुसुदसमाश१० एह्येकादशांश११ परिधितवमत्पत्रोगोस्तकधाने  
उवेधः नवतिपरिधिषष्टेद्वगीतेवेधनिघ्नेधनाणितकरासुर्मागधास्तास्परवार्थाः ३५ चतुरस्त्रा  
न्नरवातस्यविस्तारायामवेधजैः अंगुलैर्गणितैर्मक्तैः तर्काकयोमसागैरैः ४० एह ३६ यद्वत्त  
द्रवेद्विधानमानंशोणादिनिश्चितं यवशर्षपशालीनांअमेयामनुपाततः गोक्षसमाधुंशाल  
मुजाठकिमऊएकाः चणकास्तंमुलाः काकाकंगुनिष्यावचानलाः मसूरश्चैववक्तव्याः सहस्रै  
स्त्रिभिरेवच शमाकंकोद्रवात्कष्टंऊमुमांशालिवत्त्रिजान् अथान्नरांशः प्रमाणं स्थूलधानेन  
वांश१० सप्तमधमेदशमांशकः लक्षधेकादशांश११ स्वपरिधेर्वेधदृश्यते ३४ परिधेः सार्धः पं  
चांशोवगोविधांगुलैर्दत्ता तर्काकराध्वेनिर्मेक्ताशोणादिक्षन्ममादिशेत् ३५ खातस्यचन्नस्यमु  
खंतलंचसंयोज्यत्वाद्वक्तंतंमुविधान् तस्यादवर्गणनिहतंवेधं खखेडवेदैर्विजनेनितिः स्या  
त् ३६ ततः पाषाणप्रमाणं कुसेधवासदेर्ध्यानामंगुलान्मश्मनोबुधः सवर्णिता निविजनेत  
व्योममार्गणशंकैरैः १५०॥ ३१॥ लध्वशोणादिमानंस्यादशमवोनात्रसंशयः खमिगैरीकयोस्तद्व

सौम्यवस्य तथा करैः ३७ वृत्रपावचउर्ध्वांशं धन्निधमं गुणितं मजेत् व्योमवाणस्तैर्लक्ष्यं शोणाद्यमा  
 नमादिशेत् चक्राकारस्य चाप्येवं धुनस्तुल्योपलस्य च शृंगादनिजस्यापि स्थं न स्यो कर्तुं न स्य च ३८  
 पादांशवर्गं योऽङ्गं व्योमशायकं शंकरैः यच्च धृतं न वेत्तस्यं शोणाद्यं मानमनुते ४० इति यायाण  
 प्रमाणं ततो लोदताम्रदिमानं विस्तारोऽथ दैर्घ्यानामंगुलान्मयसंख्युधः सर्वाणि तानि विनजेत्  
 वां एष वेत्तस्यार्गणैः ५१ ५५ ४९ लघुशोणादिकं मानं सत्यं च नासंशयः स हि ज्ञेयः यत्राणामनुयास  
 विनिर्दिशेत् ४२ इति जलक्षान्तमायाणमानं ऊष्मांशरेखादशतिर्विगुण्याधुनः शरैर्गुण्यधुनः समुद्देः  
 सूर्यैरक्षतायस्त्रध्वं वीजं शक्रे फलेषु धृतकौतुकार्यं ४३ ऊष्मांशरेखायामवक्रिगुण्या ३२ धुनः श  
 रैर्गुण्यधुनः समुद्देः ५१ ग्रहेण विभागं विनियोजयित्वा तद्दीप्तं रज्ज्माधुनयो वदंति ४४ दक्षिणस्य सुय  
 कस्य प्रकारं त्रिगुणीकृतं पश्चाच्चतुर्गुणं कृत्वा षष्ठ्युणं बीजमादिशेत् ४५ त्रिबुलीकस्य जंवीरं नारं  
 गीकरणं तथा समेषु द्विगुणा बीजं विषमे त्रिगुणा जवेत् ४६ शरपरिधिस्त्रिकसहितो वर्गातिश्रेष्ठः  
 त्रिकसहितः द्वादशहृता तच्च ध्वंशं रवं धामुवक्तव्यं ४७ श्रीमालिङ्गातिविप्रेण विद्याधारसुतेन



व अवहारनिबंधोयं रामेण कृतकावुकं १ इति श्रीकोउकलीलावसां जहरामचंद्रेण कृतं निबंधोयं दे  
वीसरस्वतीतत्वावीजज्ञानविनिश्चयः क्रियते स्वल्पबुद्धीनां बुधानां मुखदेतेवे २ ऊष्मांडरेखादशने  
३२ विगुणामुरैरुता ३३ सूर्यकृतापदासं तलेषु सुक्तं खलु बीजसंख्याप्रोक्ता बुधैरुत कोनुकार्थं २  
ऊष्मांडरेखाविषुष्यैस्त्रिगुणं ३२० त्रिभुजे वगुणं २३ वसुधं प्रगुणं त्रिभुजे तजायते आसांकवी  
जंकथितं वधीमान् ३ शरौघपरिपीकिः त्रिभिर्भुक्ता सवर्गिता द्वेरेखां दशनिर्लघ्वं शरखंख्यामुदी  
रयेत् ४ कलिंगरेखागुणिताश्च सप्तकधृतिश्च गुणं क्रियते यदि त्रि नागैश्च गुणं पुनरेव जायते आ  
सांकवीजंगणकेतप्रोक्तं ५ जालकस्य रेखागुणोतेन धीमान् रुद्रैश्च गुणं क्रियते महातः भुजे  
त्रगुणं पुनरेव जायते आसांकवीजंकथितं यथोक्तं ६ गलकानां गुणगुणेश्च त्रिगुणं समन्विते  
सुतः पुनुः पुनरगुणितं तन्मात्रं बीजमादिशेत् ७ बासकरेखाश्च रुयत्रिगुणं मनुनिश्चयं पु  
नरेव गुणं अंगेव गुणं पुनरेव जायते आसांकवीजंकथितं ग्रहज्ञैः ८ जंवीरस्य सुपक्षस्य रेखाश्च  
धिगुणं च आसांकजसंयुक्तमेव गणककथ्यते ९ दामितस्य सुपक्षस्य रेखायात्रिगुणीकृता दलि

तावर्गिताचैवषट्गुणं बीजमादिशेत् १० कोविफलस्य रेखाया बीणाभिः ३५ तामितारुता सतोपु  
 नर्दिगुणं कर्त्रेयं आसां कं बीजमादिशेत् ११ दुमस्य राजा कथितं श्वस्वस्थं स्थूलं च दीर्घं कथितं मधे  
 उणोऽणुं गणितेः सदस्यैरासं कवीजं कथितं ग्रहैः १२ नयोधदृढं गणितं नदीर्घं स्थूलं च गुणं  
 क्रियते च पीडं शाखा च गुणपाख खवक्रियुणं आसां कपत्रं मुनिभिः प्रदधी १३ बाणाश्च रामस  
 हितं परिधिं त्रज्यात् वर्गेषु नस्कद्वर्नेत्रमुतोर्कहृत्वालघ्नवेच्छरगुणस्य च मान एवं धात्री प  
 तेर्भवति कौतुकलक्षणाय १४ कुंजां बुनः तर्कविनागवर्गे वेधादतो जलधिनेत्रहृतो तोरे स्यात्  
 तस्मै रमानमखिलं व्यवहारयोगं पिडैः १५ विजक्तमथ वांगुलतोयिवाघात् १५ रेखाश्च द्विगु  
 णकार्यास्त्रितीयांशे नवर्जिताः पक्षे फलेन बीजनिर्निवाख्ये प्रसफुटं फलं १६ इति श्री कौतुक  
 लीलावती समाप्ता एतेष्व रात्मज वैज नाथ स्येदं पुस्तकम् शुभं भवतु ॥

3064